

ПЕТЪР ВЕЛЧЕВ
ЗА РУСКАТА ПОЕЗИЯ И
НЕЙНОТО БЪЛГАРСКО
БИТИЕ

chitanka.info

В първите десетилетия на XVIII век руската поезия величествено изгрява като утринна зора, като северно сияние над новия столичен град Санкт Петербург. Тя диша с възторга на пробудената от средновековен сън руска нация, която открива за себе си духовните постижения на останалия свят и гори от нетърпение да покаже собствените си духовни богатства. Като символ на това начало, на това възраждане звучат началните стихове на една, написана по друг, но пак тържествен повод, ода на Михаил Ломоносов:

*От радост бе обзет умът
и тя към връх висок го води —
там горски листи не шумят...^[1]*
(„Ода за превземането на
Хотин“)

Планината, за чийто връх говори поетът, е Парнас — светилището на музите, откъдето, според древногръцката митология, избликва Касталският извор на вдъхновението. Време е вече Русия да се потопи в този извор и оттам, от Олимп, да хвърли поглед към културата на другите европейски народи. И Ломоносов, бащата на новата руска поезия, призовава своята родина:

*Измий очи с Касталска влага,
през степи, планини се взри
и своя дух натам простри,
де от зората мракът бяга.*

Възторг от блясъка и величието на битието, удивление от просторите на творческия дух и от възможностите, които предлага историята — такава е началото на новата руска поезия. Тя е неразделна част от цялостния процес на възраждане на руската материална и духовна култура, започнал в края на XVII и началото на XVIII век. Тя се ражда заедно с нова Русия, създадена от реформаторския гений на Петър I.

Нейните корени са древни и самобитни, стаени дълбоко в народните недра — в песенния фолклор, в изкуството на скоморохите, остроумието и мъдростта на пословиците, словото на църковните пастири. Но това е само почвата, плодородната целина на народния дух, която очаква кълновете на исторически промени и културни преобразования. Могъщата десница на Петър хвърля в тази целина семената на Просвещението и националната поезия не закъснява да даде зрелите си плодове.

А плодовете, резултатите от по-нататъшното развитие са забележителни — и като стойност на индивидуалното, конкретното художествено постижение, и като рядко случваща се в световната литература продължителност и *устойчивост* на литературния процес. Става дума за някакъв наистина удивителен от всяка гледна точка обществено-исторически и естетически феномен!

Искам да кажа, че само за около сто и четиридесет години историческо време — от първите зрели, завършени стихотворения на Александър Пушкин (20-те години на XIX век) до последните шедьоври на Анна Ахматова (60-те години на XX век) — руската поезия съумява да преживее и своя „златен“, и своя „сребърен“ век, т.е. цели две културни епохи. Тя, във своя, тъй да се каже сумарен вид и в споменатите по-горе неголеми хронологически граници, успява да концентрира в себе си огромно множество от изразителни и изобразителни ракурси. Те отразяват най-плодотворните търсения на различните европейски литературни школи и течения — от романтизма и реализма до символизма и разновидностите на авангардизма. И същевременно ги пречупва през призмата на националното, руското своеобразие, в което гражданската чувствителност винаги е била от първостепенно значение. В центъра и на художествената, и на философската стихия на руската култура — кога по-скрито, кога по-явно — е стоял мъчителният проблем за търсенето на смисъла на живота и мястото в него на човешката личност.

Руският ум, душа и воля се интересуват не само и не толкова какво и как се случва в битието, а защо се случва? И какво следва да се прави по-нататък? Може би именно тази народопсихологическа и миогледна нагласа на руската нация е причина за нейното боготърсачество. Прочее, всички тези неща — и вярата в Бога, и

търсенето на смисъл извън отделния, егоистичния човек, и търсенето на нещо метафизично зад обичайния ход на живота — ясно личат в голямата руска поезия. Още от истински великото ѝ начало, т.е. от Пушкин, та чак до най-добрите автори от току-що отминалия XX век.

Като цяло, като неповторим исторически феномен, руската поезия е едно от чудесата на световната литература. В почти всички стихотворни жанрове, идейно-изобразителни типове и тематични проявления тя достига върхове на словесното изкуство. За около век и половина тя се изгражда като забележителна национална култура със своя художествена самобитност, собствен духовен облик и особен философски и нравствен смисъл. Цялата сложна пълнота и многообразие и мъчителна дисхармоничност на обществения живот се оглеждат в руската литература — както в никое друго изкуство, създадена върху необятната руска земя. Оглежда се преди всичко самата Русия с могъщата си природа, бурна история и неповторима, драматична национална съдба. Защото руската художествена словесност е преди всичко *самопознание* на народа, който я е създал, и дълбоко усещане за мисия — и на отделния човек, и изобщо на човешкия род. По думите на бележития руски мислител Борис Вишеславцев: „Руската литература е философична, в руския роман, в руската поезия са поставени всички основни проблеми на руската душа“.^[2] А Николай Бердяев подчертава: „На руската литература е свойствен профетизъм, който го няма с такава сила в другите литератури“.^[3]

Затова почти не съществува голям руски поет, който да няма пред очите си образа на родината и да не се чувства кръвно свързан с нея — и в дни на слава, и в дни на поражение, и дори в тежките години на изгнаничество. Александър Пушкин я съзерцава като въплъщение на нечувана мощ, като някакъв нов Левиатан, винаги готов да скокне, ако враждебни сили го предизвикат:

*Или пък малко сме — от Перм чак до Таврида,
от финските скали до знойната Колхида,
от Кремъл, който прогърмя,
чак до китайските предели —
в стоманна четина не ще ли*

въстане руската земя?...
(1831)

А горе-долу по същото време — друг гений, шестнадесетгодишният Михаил Лермонтов, впечатлен от поредните селски въстания в Русия, рисува апокалиптични картини, сякаш предсказвайки гибелта на Империята, което ще се случи един век по-късно, през 1917 година:

*Ден иде, за Русия черен ден —
ще се събори тронът ѝ свещен,
сганта от царя ще се отрече
и кръв, река от кръв ще потече...*
(1830)

Пламенният славянофил Алексей Хомяков призовава своята родина, могъщата Руска империя, да премине „оттатък Дунав“, за да помогне на поробените си братя-християни, но не забравя да ѝ напомни със суров глас, че всъщност този подвиг ще бъде изкупление за многобройните ѝ грехове пред Бога и заради чудовищната несправедливост на нейното общество:

*Страна с клеймо на роб покорен —
неправда черна те души;
в лъжа безбожна, в грях тлетворен,
и в мързел мъртъв и позорен,
и в мерзост тънеш до уши!*
(1854)

Фьодор Тютчев се стъписва пред образа на родината, както Едип пред загатката на Сфинкса. И в своето знаменито четиристишие формулира цяла философия на руската нация, на нейното минало и

грядуще, на вечната ѝ същност — особена, свойствена само на нея, и непознаваема:

*Русия с ум не ще прозреш,
не ще я вместиш в обща мяра —
Русия за да разбереш,
единствено е нужна вяра.*
(1866)

Николай Некрасов обича Русия заради великото страдание на нейния народ, но същевременно я осъжда, задето търпи игото на своите изедници. С гениална простота и дълбоко проникновение, само с помощта на няколко епитета, той рисува нейния разкъсан от ужасни противоречия образ:

*Ти си убогата,
ти си обилната,
ти си пребитата,
ти си всесилната
майчица Рус!*
(1876)

Александър Блок се обръща към Русия като към някаква вечна любима, защото тя е част от страданията на собствения му дух и плът. Той е неин вечен жених, споделящ всичките ѝ падения, прозрения, заблуди и упования. Той не може, не иска да изневери на родината. Самата съдба го е обрекла да я следва по трънливия друм към бъдещето:

*Невесто моя, Рус! До болка ясен
е дългия ни път! —
като стрела татарска, с вой ужасен
пронизал нашта гръд.*

(1907)

Сергей Есенин, „последният певец на селото“ (както сам нарича себе си), е готов да се прости и с носталгията към миналото, и с дълбоката си привързаност към патриархално-нравствените устои в името на настъпващата индустриална епоха. Там поетът се надява да съзре родината си в цялото могъщество, което нейният изстрадал народ заслужава:

*Аз не зная какво с мен ще стане
утре, в новия свят, но все пак
нека видя Русия стоманна,
вместо тая — с убогия впряг!*

*Бих възпял на моторите лая,
посред бури, вихрушки, мъгли,
а да слушам дори не желая
вехти, скърцащи селски коли.*
(1925)

Словото на руските поети винаги е било нещо повече от изразяване на настроения, па макар и най-съкровени; нещо повече от пресъздаване на природни картини, макар и най-очарователни; нещо повече от летопис на исторически събития и социални бури. Посредством характерната за изкуството способност да въздейства непосредствено върху човешкото сърце, руската поезия внушава високи нравствено-естетически идеали. А често пъти изпълнява и твърде важната функция: да бъде коректив на действителността, да опазва онези духовни ценности, които тираничните политически режими са осъждали, да съхранява и възкресява за поколенията на бъдещето всичко добро, разумно и прекрасно, с което руският народ е живял от векове. Много добре е почувствал това нашият поет Теодор Траянов в забележителните си стихотворения, посветени на М. Лермонтов, Н. Некрасов и Ал. Блок, и особено, когато възкликва:

*Насищай, робска орисия,
със кръв и сълзи своя век,
но знай, из тъмната Русия
ще дойде новият човек!*

(„Сърце на съвестта“, 1928)

Руската поезия винаги е била квинтесенция на същностните сили, заложи в руския характер, озарявала е с ярка и чиста светлина неясния път към бъдещето. Нещо повече, заразявала е със своята вяра и други народи, други национални култури. Може би на първо място сред тях е българската култура, изпитала най-силно благотворното въздействие на руското художествено слово.

Въпросът за обема и специфичните черти на това взаимодействие е прекалено обширна тема, за да я разисквам тук, пък и тя е била вече изследвана от наши литературоведи. Само ще резюмирам някои основни неща. Още родоначалникът на новобългарската поезия П. Р. Славейков общува с творбите на автори като И. Крилов, К. Батюшков, Д. Минаев, Ал. Колцов, М. Лермонтов, Н. Некрасов. Особено силно е привлечен той от стиховете на Пушкин, за когото изповядва:

*Не бе ми брат,
по муза беше ми познат,
но мил ми бе от брат по-много.*

(1854)

Даскал Ботьо Петков, както е известно, за първи път в България чете на питомците си от Калоферското училище стихове от руски поети. И те, наред с българските народни песни, са първите вдъхновители на Христо Ботев. Впоследствие в Ботевото творчество откриваме редица белези на идейно, емоционално, тематично и прочие въздействие от страна на поети като Пушкин, Лермонтов, Некрасов и най-вече Рилеев.

Дълбоко и разностранно е въздействието на руската класическа поезия върху формирането на Иван Вазов. Както сам признава пред своя близък приятел проф. Ив. Шишманов, руската литература му е открила „цял един нов мир“ и е развила у него „нов вкус“. А освен това във Вазовата поезия срещаме редица реминисценции, перифразирания, вариации на теми и прочие — от руски поети. Несъмнено е също така влиянието на руския стих върху ритмо-метриката, римата, строфиката и т.н. на Вазовия стих.^[4]

Решаващата е ролята на руската поезия за установяването у нас на *силаботоническото* стихосложение — в творчеството на Н. Геров, Д. Чинтулов, П. Р. Славейков, Ив. Вазов и изобщо в новобългарската поезия до ден-днешен. Наред с близостта на двата езика, руския и българския, това сродство по избор на нашите стихови системи бездруго улеснява и задълбочава по-нататъшното поетическо общуване.

Интересна е и обобщаващата преценка на големия наш лирик Кирил Христов. През 30-те години на миналия век, пребивавайки като емигрант в Прага, той споделя с руския литератор Алфред Бем: „Епохата на Пушкин съвпада по време с подема на Българското възраждане. Без Пушкин и без разцвета на руската поезия, обусловен от него, развитието на новата българска поезия навярно не би било така успешно и така бързо“.^[5] Използвам конкретния повод, за да цитирам това знаменателно изказване на Кирил Христов, тъй като досега то е останало неизвестно на българския читател.

Едва ли има смисъл да изброявам още имена, защото почти няма наш писател, върху когото руската поезия да не е упражнила идейно, художествено и нравствено въздействие. А изобщо руската литература винаги е била най-популярната у нас чуждестранна литература — не само за самите творци на българското слово, но и за широки кръгове от българската *интелигенция*. Причините са духовни, защото, както е известно, българи и руси „ги сближава източното православие, църковнославянският език и вековното общуване на двете култури“.^[6] Причините са и политически, защото каузата на българското националноосвободително движение и руските геостратегически планове на Балканския полуостров през XIX век съвпадат — насочени са срещу Отоманската империя.

Понеже ни интересува преди всичко книжовния аспект на българо-руските връзки, необходимо е да се напомни, че формирането на преобладаващата част от хуманитарната ни интелигенция през Възраждането се извършва в руски училища, университети и академии. А след Освобождението руски език и литература започват да се изучават в новосъздаденото, по предложение на проф. Ив. Шишманов, българско Висше училище (1888). А пък през 1947 година, по инициатива на проф. В. Велчев, в Софийския университет е учредена специалността „Руска филология“ като самостоятелна научно-педагогическа дисциплина.

Съвсем закономерно в контекста на цялостния национален литературен процес — който почти винаги представлява и общуване с други литератури — у нас възниква и се развива *преводът* на поезия, като особена, специфична форма на междулитературните отношения.

Преводът на руска поезия има вече дълга история в България. Началото му трябва да се търси в плахите, още несръчни опити на П. Р. Славейков, които обаче са трогателни, тъй като пресъздават не само и не толкова текстовете на руския оригинал, колкото душевното състояние на поета-преводач, търсец в чуждата творба утеха и упование за тъгите и неволите на българина през османското иго. Имам предвид, например, преводите на Славейков на Лермонтовата „Казашка люлчина песен“ и на Пушкиновото стихотворение „Угасна дневното светило“ (1852). Аналогичен случай на побългаряване е преводът на Р. Жинзифов на Лермонтовото стихотворение „Молитва“ (1862). Имената на назованите в оригинала географски и природни обекти, етноними, лирически персонажи и пр. в превода са заменени с други — български — и замяната е извършена съзнателно, от чисто родолюбиви подбуди.

Това са сравнително редки примери за адаптация — неправомерна, разбира се, от строго преводаческа гледна точка, но разбираема в психологическо отношение. В голямата си част преводите на стихотворения от руски на български през тази епоха се стремят към повече или по-малко вярно пресъздаване на оригинала. Общо през XIX век, до Освобождението, у нас са преведени около една дузина руски поети — с не много на брой творби, чийто подбор най-често има случаен характер, или преследва най-вече дидактични цели. Най-широко са представени Ив. Крилов, Ал. Пушкин, Т.

Шевченко, Ал. Хомяков, М. Лермонтов, Ив. Никитин.^[7] Преводите имат само историческо значение — като съставна част от периода на така наречените „първи стихотворни“ в нашата поезия.

На по-добро езиково-стилистично и стихово равнище е представена руската поезия в знаменитата „Българска христоматия“ (1884), съставена и в по-голямата си част преведена от Ив. Вазов и К. Величков. Същото се отнася и за антологията на Г. Бакалов „Лъчите на поезията“ (1901), където са намерили място социално-граждански стихотворения от български, руски и западноевропейски поети. И двата сборника, отличаващи се с определена, за времето си, литературна стойност, притежават и немалка просветителска стойност. Освен това те са своего рода равностетка досежно постиженията на българските преводачи на стихове през XIX век.

Първият опит да се съберат в една книга почти всички не само руски, но и изобщо славянски поети, превеждани дотогава в България, е сборникът „Славянска антология“ (1910). Подредбата е на Ст. Чилингиров, а в петте раздела са включени сърбохърватски, словенски, чешки, полски и руски автори. Сборникът, освен това, има и претенцията да представя най-добрите ни дотогавашни преводи на славянски поети. Като оставим настрана въпроса: доколко тази претенция е била реализирана, безспорното е, че за първи път руската поезия е поднесена на българския читател така пълно — 38 автори със 74 заглавия! От само себе си се разбира, че откриваме и много нови преводачески имена.

Има и още нещо, което си заслужава да бъде отбелязано. В Стилиян-Чилингировата „Славянска антология“ (1910), както броят на руските поети, така и броят на техните стихотворения, превишават тези количествени показатели досежно всички останали славянски (сърбохърватски, словенски, чешки и полски) автори, взети заедно! От общо 70 представители на славянската поезия 37 са руснаци, а от общо 140 стихотворения в антологията 74 принадлежат на перото на руски поети. Привеждам тия цифри не от прекомерна любов към статистиката, а защото те свидетелстват за доминиращото присъствие на руската литература в българската рецепционна панорама. Тези пропорции и по-късно, и до ден-днешен се запазват горе-долу същите.

В епохата между двете световни войни преводът у нас на руска поезия преживява нов етап от своето развитие. Увеличават се преди

всичко функциите, които той е призван да изпълнява. Селективната му стратегия се насочва към автори и творби, съчетаващи модерни естетически тенденции и остра социално-гражданска проблематика. Такава е самата своеобразна атмосфера през 20-те години на миналия век, когато художественият авангардизъм върви ръка за ръка с възприемането и осмислянето на бурни, революционни исторически промени.

Затова преводи на руски, респективно съветски поети неслучайно се появяват както в списания, ратуващи за модерно изкуство („Везни“, „Пламък“), така и на страниците на левия периодичен печат („Работнически вестник“, „Червен смях“, „Наковалня“). Много симптоматичен е и фактът, че преходът от индивидуалистична към социална поезия, който Гео Милев претърпява в собственото си творчество, се отразява и върху съставителско-преводаческата му дейност. Ако в своята „Антология на жълтата роза“ (1922) той включва стихотворения от Пушкин, Лермонтов, Фет, Сологуб, Балмонт, Блок, възпяващи злочестата любов, то само една година по-късно, в антологията му „Кръщение с огън и дух“ (1923) вече гърмят борческите акорди на „Дванадесетте“ от Блок, „150 000 000“ от Маяковски, „Ний растем от желязо“ от Ал. Гастев.

А не бива да забравяме и за преобладаващото въздействие на някои руски поети върху литературните вкусове и предпочитания на български творци през 20-те години. В една своя кратка, но съдържателна статия Гео Милев регистрира факта, че върху нашите поети от младото поколение: „Модерните руски поети Балмонт, Брюсов, Бели упражняват най-силно влияние“.^[8] Тук искам да добавя, че у някои български символисти подобно влияние достига до степента на твърде преки „заемки“. На одного от тях, макар и да не го назовава, е посветена епиграмата на Кирил Христов:

*От Балмонт, Брюсов, Белий —
куплети, песни цели;
от сто бради по косъм —
брада да си скопосам.*

През периода между двете световни войни най-амбициозният опит да се представи в отделен том, и посредством индивидуален подбор, руската *съветска* поезия в български превод е „Антология на съвременната руска поезия“ (1938). Тя е съставена и изцяло преведена от Хр. Радевски, осъществена е от най-престижното книгоиздателство — „Хемус“, в доста голям за онова време тираж. Сборникът съдържа 106 стихотворения на петдесет и един автори: от М. Горки до В. Лебедев-Кумач. Въпреки мащабното си название, антологията на Радевски по същество се ограничава с политически теми: Октомврийската революция, Гражданската война и злободневието на съветското общество. Липсват поети като А. Ахматова, Н. Гумильов, Ив. Бунин, М. Волошин, М. Цветаева, С. Северянин. Тя не е достатъчно репрезентативна и поради простата причина, че повечето поети в нея (около 57%) са представени само с по едно стихотворение. Най-широко застъпени и сякаш най-успешно преведени са Вл. Маяковски и Д. Бедни.

Прочее, това са, както се казва, подробности от пейзажа. По-важното е, че през периода от 20-те до 40-те години на миналия век във „фонда“ на нашия стихотворен превод от руски език постъпват значителни натрупвания и заслугите за това принадлежат на редица поети и преводачи от различни поколения. Българската преводна книжнина се обогатява с нови, непревеждани дотогава автори и творби; създават се по-сполучливи и в смислово, и в стихово отношение версии на вече преведени произведения от руската поетична класика; разширява се жанровия диапазон на стихотворния ни превод от руски език, като наред с лириката все повече се работи и в областта на поемата и драмата; творчеството на най-маститите представители на руската класическа поезия се радват на представяне в самостоятелни еднотомни и многотомни издания, и т.н. Без да претендирам за изчерпателност, ще се постарая да отбележа най-важното.

През 1922 г. благодарение на преводаческата инициатива на младата тогава Елисавета Багряна и на феминистичните амбиции на знаменития „Вестник на жената“ у нас за първи път са представени големите руски поетеси А. Ахматова и М. Цветаева. (През следващите шест-седем десетилетия мнозина български преводачи продължиха

опитите си за пълноценно пресъздаване на Ахматовата и Цветаевата поезия, но резултатите са нееднозначни.)

През 20-40-те години на миналия век в отделни книги са публикувани творби от Ив. Крилов (1928), Ф. Тютчев (1934), Н. Некрасов (1938), М. Лермонтов (1941). Плод на организаторските и преводачески усилия на Людмил Стоянов са десеттомното издание на А. Пушкин (1941) и най-вече петтомното издание на М. Лермонтов (1942). Само в интервала от 1936-та до 1941 година се появяват четири различни превода на „Евгений Онегин“.

Що се отнася до качествените преценки, може да се каже, че преводите на Тютчев и Лермонтов, осъществени от Йордан Ковачев, се отличават с прецизно отношение към текста на оригинала и са на твърде добро за времето си литературно равнище. А преводите на Ив. Крилов, дело на писателя Георги Райчев, и до днес са най-добрата българска версия на тези класически образци на баснята. Същото важи с пълна сила и за двата превода на големия наш поет и сатирик Димитър Подвързачов — на драмите в стихове „От ума си тегли“ от Ал. Грибоедов (1931) и „Маскарад“ от М. Лермонтов (1935). Следващият преводач, посегнал към тези две творби, не е успял да се справи с нелеката задача.

След преломната за България 1944 година преводът на поезия от руски на български продължава по пътя на създадените вече традиции — като привързаност към определени автори и творби, като понататъшно преодоляване на специфични трудности и проблеми при преизразяването, като естествена приемственост между преводачески поколения и, разбира се, като стремеж към разширяване и обновяване на репертоара от имена на руски поети. Последното е свързано и с обстоятелството, че към дотогавашните рецепционни стратегии се прибавя още една — не само литературна, но преди всичко идеологическа задача: да се повиши относителният дял на руската поезия от *съветския* период. Полагат се основите на една културна политика, продължаваща няколко десетилетия и активно осъществявана от периодичния печат и от кажи-речи всички български книгоиздателства.

Най-мощната проява на тази политика е излязлата през 1957 г. антология „Руска съветска поезия“, под редакцията на Мл. Исаев, П. Матев, Д. Методиев, Хр. Радевски, Л. Стоянов, Н. Фурнаджиев, Т.

Харманджиев. Това е чудовищно огромен том, който със своите 1072 страници (!) съперничи на Библията. Включени са текстове от 98 поети, а от уводната бележка на редакторите научаваме, че това е само „част от най-хубавото, което са създали руските поети от Октомври до наши дни“. Нямам възможност да обсъждам подобно, страдащо от гигантомания, съставителство. Ще кажа само, че въпросът: колко и кои творби трябва да съдържа една добра антология на съветската поезия, е доста по-сложен и по-интересен, отколкото може да ни струва.^[9] Най-голямата полза от въпросното начинание е може би в това, че множество наши поети от средното и младото поколение са спечелени за каузата на стихотворния превод. Някои от тях се изявяват и по-късно като преводачи от руски.

Впоследствие съветската поезия е представяна у нас в антологии, юбилейни сборници по случай кръгли годишнини на Октомврийската революция. От края на 50-те до началото на 80-те години на миналия век излизат повече от сто томчета от книгоиздателската поредица „Съветски поети“ под редакцията на Хр. Радевски. Съществува и поредица „Върхове на съветската поезия“. На страниците на основаното през 1945 г. списание „Българо-съветска дружба“ редовно се поместват стихове от руски и съветски поети. През 1980 г. е учредено специализирано двумесечно списание за съветска литература „Факел“, издание на Комитета за култура, Съюза на българските писатели и Съюза на преводачите в България. Във „Факел“ и подборът, и качеството на преводите е сякаш по-прецизно. Внушително е количеството на превежданите у нас съветски автори през втората половина на миналия век.

Тук се налага едно необходимо уточнение. Определението „съветска“, отнесено към по-общото понятие „руска поезия“ може да има само някакъв обществено-политически, но не и литературен смисъл. И неслучайно тази до голяма степен формална характеристика вече е достояние на историята. Защото неделима част от голямата руска поезия са и автори, живели и творили в СССР, като А. Ахматова, М. Волошин, Б. Пастернак, О. Манделщам, Вл. Маяковски, С. Есенин, Ал. Твардовски, и поети емигранти като Дм. Мережковски, Ив. Бунин, Вл. Ходасевич, С. Чорни, И. Северянин. Всички тези творци, при цялото им своеобразие от художнически почерци, еднакво продължават изконните традиции на класическата руска поезия и

преди всичко нейния хуманистичен патос. Тях ги обединява и субстанциалната стихия на руския език, който още Иван Сергеевич Тургенев нарече „велик, могъщ, правдив и свободен“, а пък нашият голям поет и преводач Людмил Стоянов тържествено заяви:

*Няма по-мъдро от руското слово,
няма по-звучна от руската реч.
Всичко високо, и нужно, и ново
идва от нея и литва далеч.*

Руската поетическа класика винаги е била поле на интензивна преводаческа дейност у нас. Най-голям интерес предизвикват Пушкиновото и Лермонтовото творчество, чиято преводна рецепция — като продължителност, обем и активност — може да бъде сравнявана само с тази на западноевропейски класици като Данте, Шекспир, Гьоте, Байрон, Юго. По инициатива на солидни книгоиздателства от рода на „Хемус“, „Игнатов“, „Народна култура“ стихотворните произведения на Пушкин и Лермонтов са били представяни пред българския издател в множество еднотомни и многотомни издания. Само романът в стихове „Евгений Онегин“, от 1919-та до 1997 година, има десет български превода във формата на оригинала и три в проза. Своя история, в истинския смисъл на тази дума, има и преводът у нас на поети като Некрасов, Тютчев, Надсон, Бунин, Цветаева, Пастернак, Есенин, Маяковски. А в целия този траещ повече от век и половина процес участват толкова много български поети и преводачи, че не е възможно тук да ги изброя.^[10]

Оглеждайки българската преводна рецепция на руска поезия, заслужава си да отбележим антологията „Заветни лири“ (1983), осъществена в маститата поредица „Световна класика“ на издателство „Народна култура“. Съставител на този сборник е проф. Ив. Цветков, а редактор е поетът Ив. Теофилов. С включените в нея 420 стихотворения от 58 автори антологията има за цел да изгради една достатъчно пълна картина на руската поезия от средата на XVIII до края на XIX век посредством най-представителните ѝ творци. Те са застъпени — всеки — с различен брой стихотворения, като общо взето са спазени необходимите пропорции. Същевременно антологията се

стреми и до голяма степен съумява да бъде своего рода равностетка на най-сполучливите — и за времето си, и изобщо — български преводи на руска лирика.

В последните десетилетия на миналия и началото на новия век нашият стихотворен превод от руски език се насочи към попълване на някои „бели петна“, ориентира се към руски автори, които широката публика познаваше предимно по име, а малцина литератори бяха чели само в оригинал. За първи път на български, в отделни книги, се появиха стиховете на поети като Ин. Аненски, М. Волошин, К. Балмонт, А. Бели, Н. Гумилов, З. Гипиус, Вл. Соловьев, Г. Иванов. Заслуга за тяхната поява на бял свят имат неколцина поети и преводачи от различни поколения, а също и на поредиците „Руска муза“ на издателство „Хр. Ботев“ и „Ars poetica“ на издателство „Зах. Стоянов“. Нашата съвременна литературна критика, която и бездруго е в упадък, още не е обърнала нужното внимание на тези преводи. Впрочем, време е за някои обобщаващи думи.

В продължение на дълъг период от време българските преводи на руска поезия, и изобщо на руска литература, допринасят за нашето общуване с една велика художествена словесност. Това за нас е голям исторически шанс. В една или друга степен тези преводи изпълняват важните функции да бъдат и акт на просветителство, и средство за естетическо възпитание, и проява на гражданско поведение, и творчество в собствения смисъл на думата, и фактор, спомогнал за формирането и развоя на българския стих. Прави чест на нашата интелигенция и на културните ни, книгоиздателски и прочие институции фактът, че интересът към руското художествено слово е оставал неизменен — въпреки колебанията на политическата конюнктура.

Преводът на поезия от руски на български има несъмнени успехи в почти всички стихотворни жанрове. Има и своите неизбежни слабости, породени от надценяване на близостта между двата езика — руския и българския. А оттам — и неадекватното смислово, синтактично и стилово „разчитане“ на оригинала. Налице е склонност към вземане „наготово“ на думи и рими от този оригинал, а също и редица други случаи на неоправдан буквализъм. Срещат се и примери на безотговорно съчинителство.^[11] Основна причина за подобни неблагоприятия е недостатъчното познаване на една или друга творба,

която вече е била предмет на критични тълкувания, или литературни коментари от страна на руски и други изследователи. Предварителното проучване на сложни текстове, имащи вече своя история, е задължително изискване към всеки преводач.

Не трябва да забравяме, че има и редица руски поети, които поставят пред преводача специфични трудности от разнообразно естество. Имам предвид екстравагантната образност и необичайна асоциативност на Марина Цветаева, своеобразното съчетание между грубата, селска предметност на светоусещането и аристократичния финес на мисълта и чувството у Сергей Есенин, изключителната смисловообразуваща и композиционна роля на римата в поезията на Владимир Маяковски, езиковото експериментаторство на Велимир Хлебников и т.н. Повечето досегашни преводи на творби от споменатите автори свидетелстват, че има още какво да се желае. А в някои случаи ни карат да се замисляме над вечния проблем за границите на преводимост на един стихотворен текст.

Мисля, че няма да е пресилено да се каже, че историята на българския превод на поезия от руски език е в известен смисъл история на нашия поетичен превод изобщо. А както е известно, измежду всички рецепционни звена, художественият превод е най-безспорното свидетелство за реалното общуване между две литератури.

* * *

А сега, читателю, ще ми позволиш, надявам се, да кажа и няколко думи за книгата, която ти предстои да разлистиш. Тя не е антология от академичен тип в досадния смисъл на думата, тъй като не се стреми към пълнота. Първо, това не е възможно, защото руските поети са страшно много. И второ, в един калабалък от автори мощните индивидуалности — вместо да разговарят помежду си — са принудени да преодоляват твърде голямо количество шум. Освен че възниква нежелан еkleктизъм, подобно смесване никак не е в полза на повторостепенните поети. (А те не заслужават това, доколкото имат едно или друго място в историческия развой на литературата.)

Моята неголяма по обем книга представлява по-скоро една персонална антология на руската лирика от XIX и XX век, включваща най-значителните според мен творци на словото. А също и двама-трима автори, имащи определено историческо значение, например — за представянето на славянофилската идеология, за разработването на сонетната форма в руската поезия и т.н. Включването в антологията на един знаменит стихотворен, от XVIII век ми се стори уместно, като се има предвид, че Гогол с пълно право отбелязва: „Ломоносов стои пред нашите поети, както встъплението пред книгата“.

Що се отнася до подбора на стихотворенията, аз съм се стремил към участието в книгата на най-характерни, тъй да се каже емблематични творби на избраните автори. А също така — което е може би най-важно — исках да представя и най-добрите си преводи на руски поети. Ако един превод не е достатъчно сполучлив, фактът, че в основата му стои велик оригинал, не може да му помогне с нищо — тъкмо напротив! Разбира се, както в почти всички области на живота, преводът е изкуство на възможното.

Моето запознаване с руското художествено слово (поради ролята на семейно-интелектуалната среда) датира от ранна възраст. С превеждането на руски поети обаче започнах да се занимавам сравнително късно — някъде в началото на 80-те години на миналия век. Дотогава се бях изявил преди всичко като поет и литературен критик, и само донякъде като преводач (на Райнер Мария Рилке, Сесар Вайехо и др.). И това всъщност е естествено, като се има предвид, че стихотворният превод изисква и познания, и поетически умения, и житейски опит, и доста труд. Сериозното преводачество, по принцип, не е спътник на младостта.

Прочее, настоящата антология не е правена по предварителен план, нито е изпълнение на някакъв уговорен проект, нито пък следва вече съществуващи образци. Тя се „събра“ някак от само себе си, постепенно, включвайки в своя състав стихотворения, които съм превеждал с оглед на сборници, антологии, отделни издания на руски поети и т.н., в които съм участвал наред с други преводачи. Немалко стихотворения съм превеждал за свое собствено удоволствие — някои от тях са публикувани в литературната периодика, други едва сега ще видят за първи път бял свят. Може да се каже, че книгата, без сам да си давам сметка за това, е била подготвяна в продължение на тридесетина

години. Но с големи паузи, тъй като през цялото това време съм имал да върша и доста друга литературна работа.

Така или иначе, настоящата антология представлява един достатъчно репрезентативен „разрез“ на руската поезия от периода на високата класика (Пушкин, Лермонтов, Тютчев, Тургенев, Некрасов) и от епохата на така нареченото „сребърно столетие“ (Бунин, Брюсов, Волошин, Блок, Ахматова и ония, които идат подир тях). Предпочитал съм поети от изповедно-философски тип. Наред с това, надявам се да съм постигнал необходимото разнообразие от теми, жанрови специфики и стихови форми, за да може книгата, освен всичко друго, да бъде и четиво.

В цялостния корпус на антологията проличаха, без да съм ги търсил целенасочено, и някои свързващи идейни „нишки“ между различни поети. При някои значими и за поезията изобщо, и по-специално за руската поезия теми, се получи нещо като „диалог“ между автори, творби и епохи. Така, най-общо казано, могат да се определят литературно-историческите и естетически „контури“ на антологията, очертаващи нейния характерен профил. А в края на краищата едно съставителство не се оправдава, а се предлага.

Досежно начина ми на превеждане — ще кажа съвсем накратко, че той е същият, към който винаги съм се придържал при пресъздаването и на други поети (френски, немски, испански, латиноамерикански). Не съществува универсален метод на превеждане, тъй като всяко стихотворение изисква различен подход и съответен инструментариум. Има творби, които се превеждат тъй да се каже чрез вдъхновение, сиреч като непосредствено общуване между поета и преводача. Има обаче и творби, изискващи предварително проучване на факти, обстоятелства, исторически събития, т.е. необходимо е преводачът да бъде в течение и на онова, което с „зад“ текста, за да му е напълно ясно за какво става дума.

Във всички случаи важно е превеждащият да заеме правилна, адекватна интерпретационна „позиция“ спрямо текста на творбата. И понеже преводът, най-общо казано, представлява *преизразяване*, трябва да се държи сметка не само за буквалната смислова точност при пресъздаване на оригинала, но и за духа на този оригинал. Трябва не само и не толкова да се спазва речниковото значение на думите и словосъчетанията, колкото да се възпроизвежда тяхната стилистична

обогрeнoст. Най-важнoтo за мeн e прeвoднaтa твoрбa дa звучи кaтo oригинaлнo стихoтвoрeниe, кaтo стихoтвoрeниe сякaш нaписaнo нa бългaрски eзик.

Дoкoлкo съм съумял дa сe спрaвa с всички тeзи, a и мнoгo други нeщa, щe прeцeнявa критикaтa. A аз съм блaгoдaрeн нa мoитe прeвoдaчeски зaнимaния, зaщoтo нe същeствувa пo-дoбър нaчин дa сe прoникнe в eднa чуждeстрaннa литeрaтурa.

Нoeмври 2008 г.

Пeтър Вeлчeв

-
- [1] Всички цитати са в превод на автора на встъпителната студия.
↑
- [2] В. Вышеславцев. Вечное в русской философии. Нью-Йорк, 1955, с.7. ↑
- [3] Н. Бердяев. Русская идея. Париж, 1946, III, 3. ↑
- [4] За всичко това по-подробно вж.: П. Велчев. Иван Вазов и руската поезия. — Четене на литературната класика. Юбилеен сборник в чест на проф. П. Троев. София, 2002, с.201-215. ↑
- [5] А. Л. Бем. О Пушкине. Статьи. Ужгород, 1937, с.24. ↑
- [6] Н. Генчев. Българската култура XV-XIX век. София, 1988, с.266. ↑
- [7] Подробни статистически данни има в книгата: Н. Генчев. Българо-руски културни общувания през Възраждането. София, 2002, с.216-277. ↑
- [8] Влиянието на руската литература върху българската. — L'Echo de Bulgarie, 1921, №2286. ↑
- [9] С прецизност и чувство за мярка се отличава, например, съставената от унгарски русисти университетска христоматия: М. Варга, Н. Секей, М. Тетени. Русская поэзия советской эпохи. Собрание художественных текстов. Budapest, 1973. ↑
- [10] Вж.: М. Калудова. Кратък показалец на руските и съветски поети, писатели и критици, превеждани в България. Изд. на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. 1983. — 338 с. ↑
- [11] Това е доста обширна тема, на която съм посветил специална студия, публикувана в сборника: Славянските литератури в България. Проблеми на рецепцията. София, 1988, с.258-296. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.